“ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, БАРИЛГА, ОРОН СУУЦЖУУЛАЛТЫН ЯАМ"-НЫ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН “БОХИР УС ЦЭВЭРЛЭХ БАЙГУУЛАМЖИЙГ ӨРГӨТГӨН ШИНЭЧЛЭХ, ШИНЭЭР БАРИХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

АГУУЛГА

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА 3
   - 1.1. Төслийн нэр 3
   - 1.2. Төсөл хэрэгжүүлэгч 3
   - 1.3. Төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байршил 3
   - 1.4. Төсөл хэрэгжих орчны өнөөгийн байдал 3
   - 1.5. Төслийн дэд бүтэцийн байдал 7
   - 1.6. Төслийн хүчин чадал 7
2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ, ТҮҮНИЙ ОРЧНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ 10
   - 2.1. Төсөл хэрэгжих орчны байршил, физик газарзүйн онцлог 10
   - 2.2. Төсөл хэрэгжиж буй газрын гадарга, хэвлийн эвдрэл, бохирдлын өнөөгийн түвшин 10
   - 2.3. Төсөл хэрэгжих орчны ус зүй 12
   - 2.4. Төсөл хэрэгжих орчны хөрсөн бүрхэвч 12
   - 2.5. Төсөл хэрэгжих орчны ургамалжилт 13
   - 2.6. Төсөл хэрэгжих орчны ан амьтан 13
   - 2.7. Төсөл хэрэгжих орчны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил 9
3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ 15
4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИ ГОЛ ЗОРИЛТ 16
   - 4.1. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө 17
   - 4.2. Орчны тохижилт ногоон байгууламжийн төлөвлөгөө 20
   - 4.3. Биологийн олон янз байдлын дүйцүүлэн хамгаалах төлөвлөгөө 20
   - 4.4. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох төлөвлөгөө 20
   - 4.5. Түүх соёлын өвийг хамгаалах төлөвлөгөө 20
   - 4.6. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө 20
   - 4.7. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний арга хэмжээний зардал 23
   - 4.8. Бомт-г хэрэгжилтийн нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь 25
   - 4.9. Байгаль орчны хяналт, шинжилгээний хөтөлбөр 28

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Төслийн нэр: “Говьсүмбэр аймгийн “Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төсөл

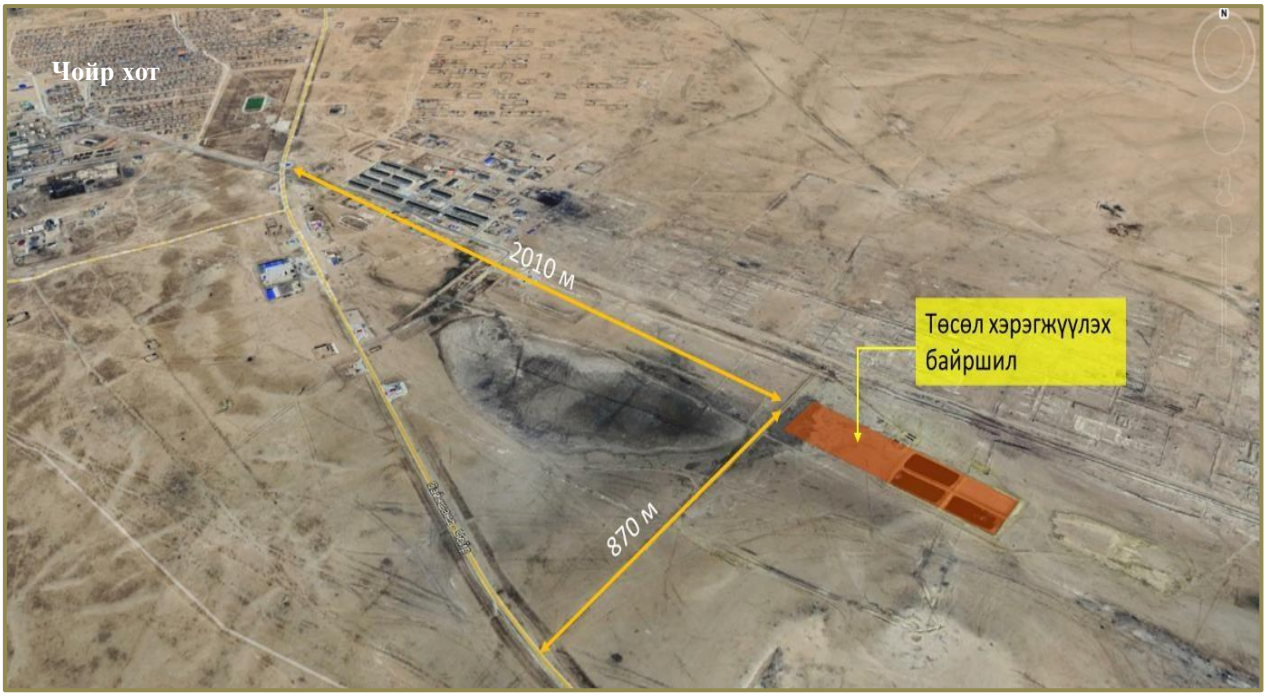
1.2. Төсөл хэрэгжүүлэгч: “ХББОСЯ”-ны “Аймгуудын бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төслийг хэрэгжүүлэх нэгж

1.3. Төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байршил:

Төслийн талбайн байршил нь Говьсүмбэр аймгийн төвөөс зүүн урагш 2 км-ын зайд, хуучин ахуйн бохир усны цэвэрлэх байгууламжийн баруун талд 7,3 га талбайд байрлана. Төсөл хэрэгжих газрын байршлын координатыг хүснэгт 2 -д, орчны тойм зураг болон төслийн ерөнхий төлөвлөгөөний дэвсгэр зургийг зураг 3 -д харуулав.

Хүснэгт 1. Төсөл хэрэгжих газрын байршлын координат

№	X	Y	Урт
1.	$102^0$24'5.96"	$46^0$20'31.56"	139.30
2.	$102^0$24'10.29"	$46^0$20'34.93"	272.50
3.	$107^0$24'20.11"	$46^0$20'29.31"	257.15
4.	$107^0$24'16.15"	$46^0$20'25.96"	278.20

Зураг 1. Төсөл хэрэгжих газрын байршлын тойм зураг (Google earth-аас авсан)

1.4. Төсөл хэрэгжиж буй газрын өнөөгийн байдал

Төслийн төлөвлөлтийн дагуу одоогийн байдлаар бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн барилга баригдаж, тоног төхөөрөмжийн суурилуулалт, холболтын ажлууд бүрэн хийгдэж 2025 оны 12 дугаар сард улсын комисст хүлээлгэн өгсөн бөгөөд 2026 оны 4 дүгээр сараас ахуйн бохир усыг хүлээн авч цэвэрлэх байгууламжийн тоног төхөөрөмжийн жигдрүүлэлт, сорилт туршилтын ажлыг хийж эхлэхээр төлөвлөөд байна. Өнөөгийн байдлыг доорхи зурагт харуулав.

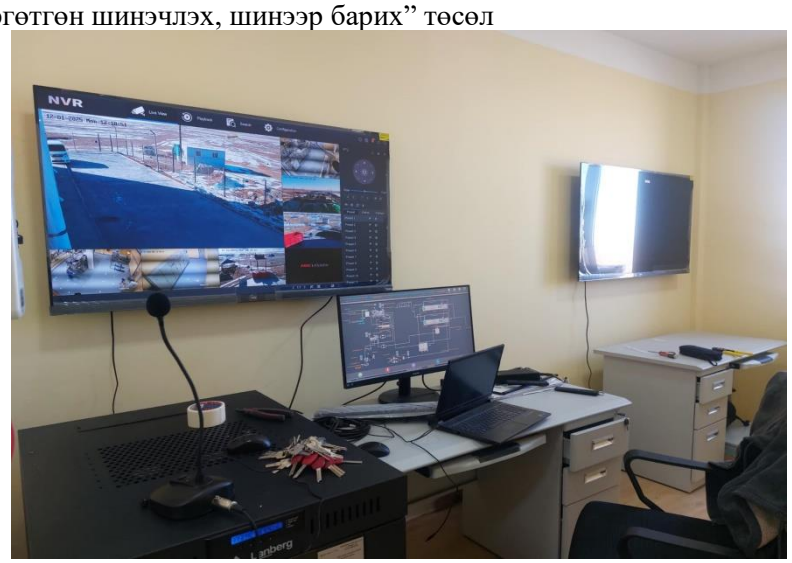

Захиргаа, үйлдвэрийн барилга гадна талаас

“Хот байгуулалт, барилга, орон сууцжуулалтын яам”-ны Говьсүмбэр аймгийн “Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төсөл

2-р давхарын хэсэг

1-р давхарын хэсэг

Захиргаа, үйлдвэрийн барилга

Биоректорийн барилга

Гадна зам талбайн тохижилт, ногоон байгууламж

Зураг 2. Өнөөгийн байдал

1.5. Төслийн дэд бүтэцийн байдал

Уг “Ахуйн бохир усны цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төсөл нь Говсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэр, Чойр хотоос ургаш 5 км-т, Улаанбаатар хотоос 240 км-н зайд оршино. Цэвэрлэх байгууламж нь инженерийн хангамжийн хувьд төвлөрсөн ба бие даасан холимог шийдэлтэй байна. Үүнд:

Цахилгаан эрчим хүч: Гадна цахилгааны тэжээлийн шугам агаарын цахилгаан дамжуулах шугам татаж, 35/6кВ-ын Хонхор дэд станц 6кВ-ын Эрчимжсэн мал аж ахуй ЦДАШ-ын тулгуур №32-оос салбарлан, тулгуур №32-оос салбарласан шугамын эхэнд 6кВ-ын цэнэг шавхагч, хуурай салгуур, микропроцессорын хамгаалалттай, скада системд холбогдох реклоузер таслуур суурилуулахаар төлөвлөсөн байна.
Халаалт: Дулаан хангамжийг өөрийн халаалтын системээр шийдвэрлэнэ.
Усан хангамж: Унд, ахуйн хэрэглээний усыг өөрийн гүний худаг гарган хангахаар төлөвлөж байна.

Хүснэгт 2. Төсөлд ашиглагдах нийт цэвэр усны хэмжээ

№	Усны эх үүсвэр	Зориулалт	Нийт усны хэмжээ	
			$м^3$/хон	мян.$м^3$/жил
1.	Зөөврөөр хангана	Унд ахуйн хэрэглээний	2,0	730,0
2.	Гүний худаг	Техникийн зориулалтаар		
		ЦБ-н үйл ажиллагаанд	6,3	2372,5
		Уурын зууханд	0,084	20,832
		Ногоон байгууламж	-	176,4
-	**Нийт**	**-**	**8,4**	**3299,7**

Хог хаягдал:

Төслийн үндсэн обьектууд, дэд бүтцийн барилгын ажил, авто зам талбайг барих, сайжруулах, усны цооногийн талбай, ус хангамжийн шугам хоолой байгуулах үеийн барилгын ажлын үед гарах хог хаягдал, ажилчдын ахуйн хэрэглээнээс гарах хог хаягдал болон цэвэрлэх байгууламжийн ашиглалтын шатанд сараалжинд шүүгдэх механик хаягдал, лаг, элсний зутан, цэвэрлэсэн ус нь хаягдал болон гарна.

Хүснэгт 3. Хог хаягдлын хэмжээ

№	Эх үүсвэрийн төрөл	Хэмжих нэгж	Нэгжид ногдох хаягдлын хэмжээ, хоногийн дундаж	Хог хаягдлын эх үүсвэрийн хэмжээ	
				Сард, тн	Жилд, тн
1	Ажилчдын хог хаягдал	кг/ажилтан	0.3	0.225	2,7
2	Сараалжаар шүүгдсэн хаягдал	тн/хоног	0.3	9.0	109.5
Нийт				**9.225**	**112.2**
	Тээвэрлэх рэйс тоо			2	24

Зам тээвэр: Улаанбаатар хотоос Чойр хот хүртэл засмал замаар явж хүрэх бөгөөд, Чойр хотоос урагш 5 км шороон замаар явж хүрнэ.

1.6. Төслийн хүчин чадал, барилга байгууламж, техник технологи

1.6.1. Төслийн хүчин чадал

Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасанаар 2030 он гэхэд тус аймгийн ахуйн хэрэглээнээс гарах бохир усны 70%-ийг шинэ цэвэрлэх байгууламжид холбохоор төлөвлөж байна.

Төслийн байршил: Говьсүмбэр аймаг, Сүмбэр сум, Чойр хот
Суурилагдсан хүчин чадал: 2000 м^3/хоног,
Хөрсний бордоо: 1.5 м^3/хоног
Хамрагдах боломжтой сууц тоо: 3000 өрх,
Хамрагдах боломжтой хүн ам тоо: 12600 хүн ам,
Хэрэгжүүлэх үе шат: 1 үе шаттай хэрэгжүүлнэ

Бохир усны насосны станцууд:

- ✓ 1 дүгээр насосны станц нь хотын зүүн талд байрлах бөгөөд төслийн хүчин чадал нь 2000 м^3/хон. Энэ нь бохир усыг шинэ цэвэрлэх байгууламж руу шахна.
- ✓ 2 дугаар насосны станц нь хотын баруун талд байрлах бөгөөд 700-800 м^3/хон хүчин чадалтай.

1.6.2. Төслийн барилга байгууламжууд

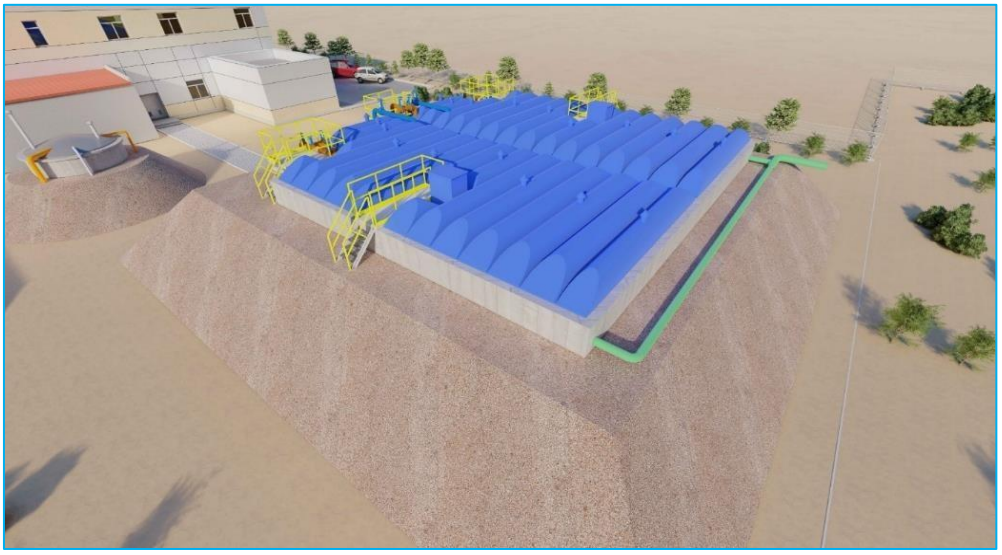
Төслийн төлөвлөлтөд тусгаснаар захиргаа, үйлдвэрлэлийн зориулалттай болон цэвэрлэгээний реакторууд, дэд бүтэц, бусад хэсгүүдээс бүрдсэн 8 барилга, байгууламж баригдахаар төлөвлөсөн байна. Төслийн талбайд захиргаа үйлдвэрлэлийн барилга, цэвэрлэгээний реакторуудын барилга угсралтын ажил болон дэд бүтэц, гадна инженерийн холболтын шугам холбох зэрэг ажлуудыг хийхээр төлөвлөж байна. Эдгээр хийгдэхээр төлөвлөсөн ажлуудын ерөнхий төлөвлөлтийн зургуудыг доор оруулав.

Зураг 3. Төслийн ерөнхий төлөвлөгөө

Зураг 4. Захиргаа, үйлдвэрийн барилгын үзэгдэх байдал /3D/

Зураг 5. Биологийн реакторын үзэгдэх байдал /3D/

2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ, ТҮҮНИЙ ОРЧНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

2.1. Төсөл хэрэгжих орчны байршил, физик газарзүйн онцлог

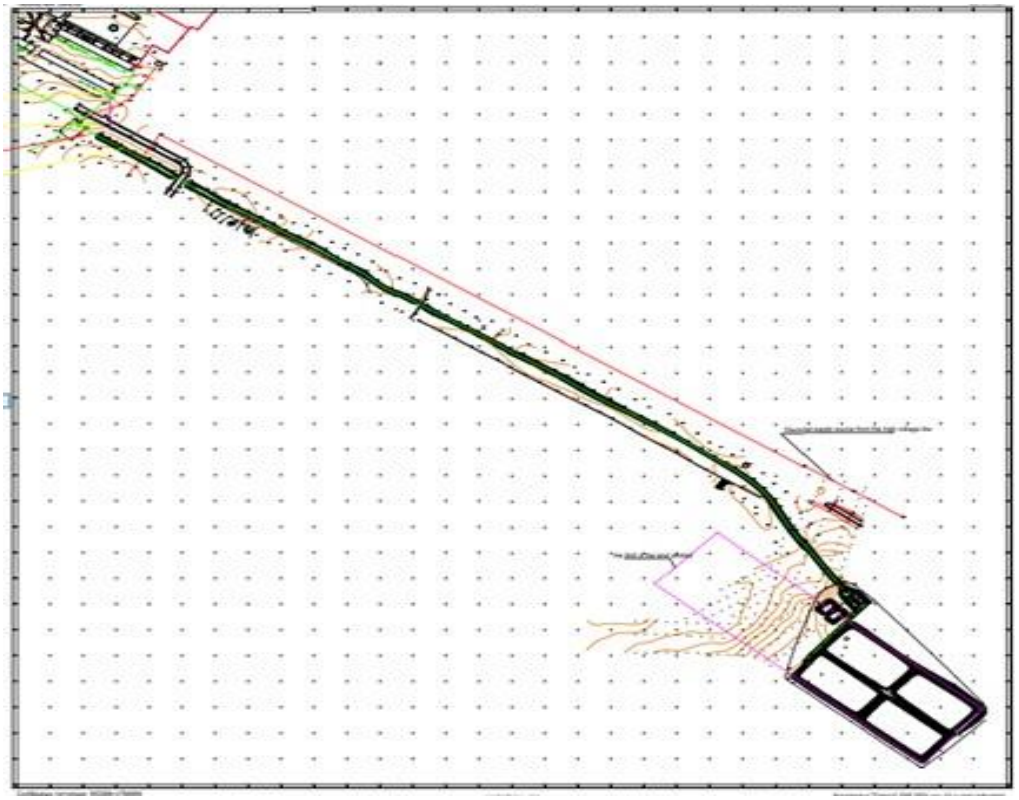
Төсөл хэрэгжих Говьсүмбэр аймаг нь Монгол улсын төвийн бүсийн зүүн өмнөд хэсэгт хойд өргөрөгийн 46057’-47002’, зүүн уртрагийн 107057’-109004’-т байрладаг. Улаанбаатар хотоос зүүн өмнө зүгт 250 км-ийн зайд оршдог.

Хойд талаараа Төв аймгийн Баянжаргалан, Баянцагаан, Баян сумдтай, зүүн ба зүүн хойд хэсгээрээ Хэнтий аймгийн Дархан, Дэлгэрхаан сумдтай, баруун болон баруун өмнөд хэсгээрээ Дундговь аймгийн Баянжаргалан, Цагаандэлгэр, Говь-Угтаал, Дорноговь аймгийн Даланжаргалан сумдтай тус тус хиллэдэг.

Говьсүмбэр аймаг геоморфологийн мужлалын хувьд Дундговь-Өмнөговийн мужийн, Дундговийн, Монголын дорнод мужийн Баруун-Уртын дэд мужуудыг тус тус дамнан оршино. Тус аймагт тархсан хотгор гүдгэрийг гарал үүслээр нь элэгдэл-хуримтлалын, хуримтлалын гэсэн 2 бүлэг, 7 хэв шинж, 21 дэд хэв шинжид хуваах бөгөөд элэгдэл-хуримтлалын хэв шинжит хотгор гүдгэр 506,5 мян.га, хуримтлалын хэв шинжит хотгор гүдгэр 47,6 мян.га талбайг тус тус эзлэнэ. Аймгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд ул чулуулгийн элэгдлийн суурийг тал, дунд ба шинэ төрмөлийн эриний сул барьцалдсан чулуулаг дээрх элэгдлийн давхаргат тал, элэгдлийн хэвгий тал, нуур, аллювий, делювийн хурдаст тал зэрэг хотгор гүдгэрийн хэлбэр тархжээ.

2.2. Төсөл хэрэгжиж буй газрын гадарга, хэвлийн эвдрэл, бохирдлын өнөөгийн түвшин

Төсөл хэрэгжүүлж буй талбай нь Далайн түвшинээс дээш 890-893 метрт өргөгдсөн, голын эрэг дагуу байршилтай харьцангуй тэгшивтэр газар байна. Төслийн талбайн нь хойноосоо өмнөд хэсэгрүүгээ бага зэрэг намссан ба өндөрийн зөрүү 3 метр, дунджаар 1.3%-ийн налуужилттай байна.

Зураг 8. Төсөл хэрэгжихээр төлөвлөж буй газрын байр зүйн зураг /М:500 масштабтай/

Төсөл хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй газрын өнөөгийн байдлыг доорхи зурагт харуулав.

Төсөл хэрэгжих газрын зүүн талаас харагдах байдал

Төсөл хэрэгжих газрын урд талаас харагдах байдал

Зураг 6. Төсөл хэрэгжих газрын өнөөгийн байдал

Төсөл хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй талбай нь хүний болон инженерийн үйл ажиллагаагаар газрын гадаргуугийн байгалийн унаган төрхөө алдсан. Шинээр төлөвлөж буй цэвэрлэх байгууламжийн хүрээнд 7,3 га талбай ашиглагдана. Төсөл хэрэгжсэнээр 4 га талбай нь цэвэр байгууламж, түүний барилга байгууламж, далангаар ашиглагдаж 3.3 га талбай нь нөөц хэлбэрээр ашиглагдана.

2.3. Төсөл хэрэгжих орчны ус зүй

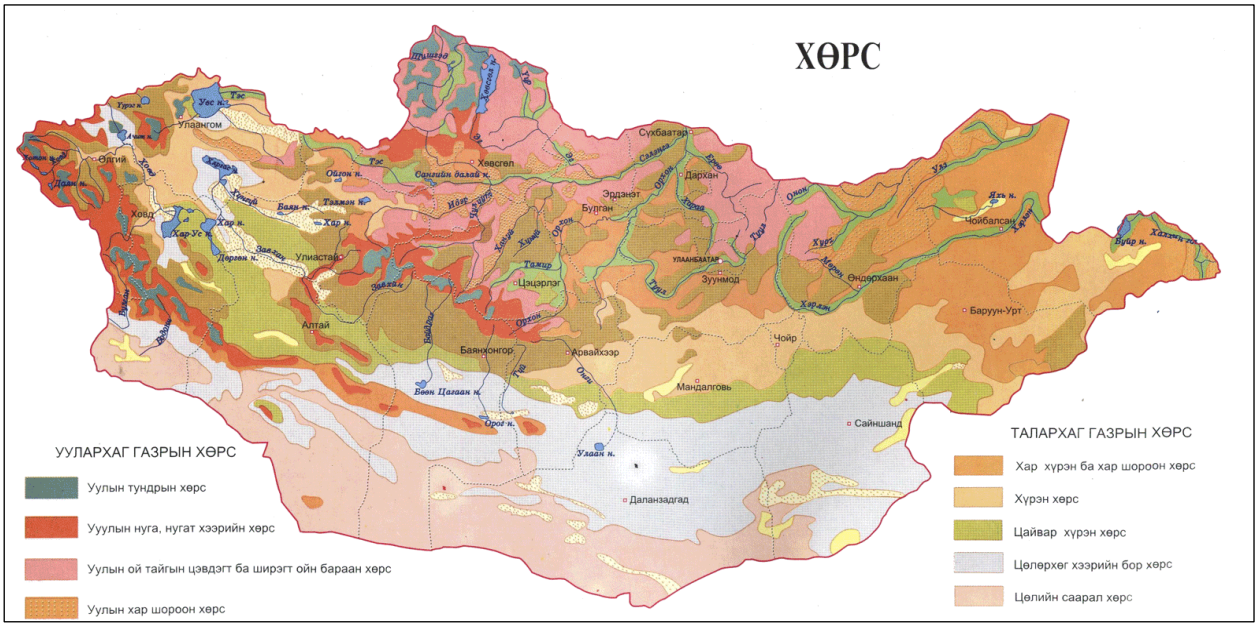
Говийн дэд бүсэд Говьсүмбэр, Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь аймгуудыг хамруулсан байдаг байна. Эдгээр аймагт гадаргын ус багатай түр зуурын уруйн ус урсах хуурай сайрууд түгээмэл байдаг. Хүн амын унд ахуйн болон мал аж ахуй, үйлдвэрлэлийн ус хангамжийн багахан хэсгийг тус бүс нутагт орших булаг, шанд, баянбүрдийн усаар хангадаг. Монгол улсад зохион байгуулагдсан усны тооллогын дүнгээс үзэхэд гол горхи, булаг шанд, рашаан, нуур, тойром 1022 тоологдсон нь улсын дүнгийн 10.7% бөгөөд гадаргын усны дийлэнх буюу 85%-ийг урсац багатай булаг, шанд эзэлж байгаагийн дээр ус элбэгтэй 2017 онд 2007 онтой харьцуулахад тоо хэмжээ нь буурсан нь тус бүс нутгийн гадаргын усны хомсдол, эмзэг байдлыг харуулж байна. Говийн дэд бүсийн гадаргын усны нөөц нь Монгол орны гадаргын усны нийт нөөцийн 0.03 хувийг эзэлдэг.

2.4. Төсөл хэрэгжих орчны хөрсөн бүрхэвч

Газрын гадаргын хувьд нам уулс толгод хоорондох тэгшивтэр хөндий, тал дунд орших бөгөөд хөрс газарзүйн мужлалтаар хөрс био-уур амьсгалын өргөргийн бүсчлэл бүхий Говийн мужийн Говийн цайвар бор, Цөлөрхөг хээрийн бор хөрс бүхий 12-р тойрогт багтана. Ерөнхий хөрсөн бүрхэвчийн тархалт нь газрын гадаргын рельефээс шалтгаалж алаг цоог тархалттай байна. Жишээ нь өндөрлөгдүү газраар нимгэн чулуурхаг говийн цайвар бор хөрс зонхилон тархах бол тэгшивтэр талархаг газраа цөлөрхөг хээрийн бор хөрс зонхилон тархана. Цөлөрхөг хээрийн бор хөрс нь элэгдэл, эвдрэлд өртөхдөө амархан /эмзэг/ нөхөн сэргээх чадвар харьцангуй муу байдаг.

Хөрсний химийн шинж чанарын хувьд ерөнхийдөө ядмаг, давсжилт ихтэй, ургамлын төрөл зүйл багатай таана, хөмөл зонхилон ургасан боловч говийн хөрсөндөө бол дунд ба дундаас дээш түвшинд тооцогдоно. Хөрсний физик шинж чанарын хувьд дийлэнхдээ элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй байгаа нь тухайн бүс нутгын хөрс нь ус,

салхины эвдрэл болон техноген нөлөөлөлд өртөхдөө амархан эмзэг юм. Хөрсөн бүрхэвчийн төрөл зүйл талбай дахь тархалт болон эзлэх хувь хэмжээг дор үзүүлэв.

Зураг 7. Монгол орны хөрсний зураг

2.5. Төсөл хэрэгжих орчны ургамлан нөмрөг

Монголын нэрт ургамал судлаач, академич Н.Өлзийхутаг “Монгол орны ургамлын аймгийн тойм” (1982) бүтээлдээ тус сумын нутгийг Монгол орны ургамал газарзүйн мужлалаар Дундад Халхын хээрийн тойрогт хамруулан авч үзсэн байдаг (Өлзийхутаг, 1982). Тус нутаг дэвсгэр нь ургамал газарзүйн мужлалаар Иран-Тураны муж, Төв Азийн хээр, цөлийн дэд мужийн Монголын хээр, цөлийн хошуу, Монголын хээрийн дэд хошууны Дундад Халхын хээрийн тойрогт хамаарна. Тус нутгийн ургамлын зүйлийн бүрдлийг илрүүлэх судалгааны дүнгээс үзэхэд 85 овгийн 389 төрөлд хамаарагдах 1229 зүйл дээд ургамалтай болохыг тогтоосон байна. Тус нутагт зонхилж байгаа буюу ургамлын бүрхэвчийг бүрдүүлж байгаа томоохон овгийн тоонд Asteraceae, Poaceae, Fabaceae, Cyperaceae, Rosaceae, Ranunculaceae, Brassicaceae, Scrophulariaceae, Amarylidaceae, Caryophyllaceae зэрэг овгууд орох бөгөөд эдгээр нь бүх зүйлийн 58.0% эзэлдэг байна. Зонхилох төрлийн тоонд Carex 58 зүйл буюу 4.7%, Oxytropis 20 зүйл (1.6%), Artemisia 18 (1.4%), Polygonum 18 (1.4%), Salix 14 (1.1%), Potentilla 13 (1.0%), Allium 13 (1.0%), Pedicularis 12 (0.9%), Astragalus 10 (0.8%), Saussurea 9 (0.7%) зүйлтэй байна. Эдгээр нь бүх зүйлийн 14.7%-ийг эзэлдэг.

2.6. Төсөл хэрэгжих орчны амьтны аймаг

Сүмбэр сумын нутаг нь амьтны газар зүйн мужлалаар Уулархаг азийн дэд их мужийн Монгол – Төвдийн муж, түүний ойт хээрийн ба хээрийн дэд мужийн Монгол дагуурын тойрог ба говийн дэд мужийн хойд говийн тойргийг дамнан (А.Г.Банниковынхоор) оршдог тул харьцангуй ялгаатай амьдрах орчинтой, амьтны аймаг нь зүйлийн бүрэлдэхүүнээр баялаг, ховор, ховордсон зүйл олонтойгоороо онцлог юм.

Монгол Дагуурын хээрийн тойрогт жижиг хөхтнөөс үлийн цагаан огтоно, дагуур огдой, шар чичүүл, туурайтнаас цагаан зээр, мах идэшт амьтдаас үен, өмхий хүрнэ, хярс, үнэг, чоно зонхилно. Амьтны зүйлийн бүрэлдэхүүн, оршин амьдрах хэлбэр, тоо толгой, зарим зонхилогч зүйл амьтдын биологи экологийн нарийвчилсан судалгааны ажлыг доктор Д.Цэнджав, дэд профессор, доктор Б.Лхагвасүрэн, С.Амгаланбаатар, Б.Бүүвэйбаатар,

Г.Сүхчулуун нар хийсэн байна. Дээрх судлаачдын судалгаа шинжилгээний дүнд Сүмбэр суманд 7 багт хамаарах 35 зүйлийн хөхтөн амьтныг одоогийн байдлаар тэмдэглээд байна. Тэдгээрийн дотор шавьж идэштэн 1, сарьсан далавчтан 4, туруутан 4, мах идэштэн 10, туулайтан 3, мэрэгчтэн 12 зүйл байна. Зэрлэг амьтан, ургамлын ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай конвенци (CITES) I, II хавсралтад тус нутгийн хөхтөн амьтдаас 6 зүйл орсон байдаг. Монгол улсын улаан ном (1997)-нд 8 зүйл хөхтөн бүртгэгдсэнээс гадна Улаан данс (2006)-ны бүс нутгийн хэмжээнд устаж болзошгүй ангилалд 4 зүйл, эмзэг 1 зүйл, ховордож болзошгүй 5 амьтан тус сумын нутагт амьдарч байгаа нь хамгаалах холбогдол бүхий газар болохыг илтгэнэ.

2.7. Төсөл хэрэгжих орчны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил

Уг төсөл нь Говьсүмбэр аймгийн төв Чойр хотын төвөөс 5 км-н зайд байрладаг. Говьсүмбэр аймаг нь хойд талаараа Төв аймгийн Баянжаргалан, Баянцагаан, Баян сумдтай, зүүн ба зүүн хойд хэсгээрээ Хэнтий аймгийн Дархан, Дэлгэрхаан сумдтай, баруун болон баруун өмнөд хэсгээрээ Дундговь аймгийн Баянжаргалан, Цагаандэлгэр, Говь-Угтаал, Дорноговь аймгийн Даланжаргалан сумдтай тус тус хиллэдэг. 5.5 мянган километр хавтгай дөрвөлжин нутаг дэвсгэртэй ба 3асаг захиргааны 3 сум, 10 багтай.

Хүн ам: 2021 оны эцсийн байдлаар 3821 өрхийн 18153 хүн бүртгэгдсэн байна. Хүн амыг сумаар ангилж үзэхэд нийт хүн амын 72.8 хувь нь Сүмбэр суманд, 20.7 хувь нь Шивээговь суманд, 6.5 хувь нь Баянтал суманд оршин сууж байна. Нийт хүн амын 59 хувь буюу 3083 өрхийн 10831 хүн Чойр хотод буюу Сүмбэр сумын 1,2,3 дугаар багт амьдарч байна.

Өрхийн орон сууцны хангамж: Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогоор Чойр хотод хүн байнга амьдардаг 2837 сууц тоологдсон ба түүнд 2948 өрх амьдарч байна. Сууцны төрлөөр авч үзвэл 27.5 хувь буюу 781 гэр сууц, 72.5 хувь буюу 2056 байшин сууц тус тус эзэлж байна. Байшин сууцанд амьдарч буй өрхийг орон сууцны төрлөөр нь авч үзвэл 64 хувийг нийтийн зориулалттай орон сууцанд, 2 хувийг бие даасан тохилог сууцанд, 34 хувийг байшин сууцанд тус тус амьдарч байна.

Эдийн засаг: Говьсүмбэр аймаг нь 2020 онд 124.5 тэрбум төгрөгийн нэмүү өртөг бүтээж нэг хүнд ноогдох ДНБ 6.9 сая төгрөг ноогдож байна. Тус аймгийн эдийн засгийн тэргүүлэх салбар нь мал аж ахуйн салбар 23 хувь, уул уурхайн салбар 19 хувь, тээвэр, мэдээлэл холбооны салбар 15 хувийг тус тус бүрдүүлж байна.

2021 оны эцэст Говьсүмбэр аймаг нь 432.1 мянган толгой мал тоолуулдсанаас адуу 24.2, үхэр 17.8, тэмээ 1.0, хонь 219.4, ямаа 169.6 мянган толгой байна. 2020 оны дүнгээр 53.5 тэрбум төгрөгийн аж үйлдвэрийг бүтээгдэхүүн борлуулалт хийснээс 90 орчим хувийг Шивээ-Овоо ХК эзэлж байна. 2021 оны эцсийн байдлаар Говьсүмбэр аймагт 586 аж ахуйн нэгж байгууллага бүртгэлтэй байгаагаас үйл ажиллагаа явуулж байгаа 288, үйл ажиллагаа эрхлээгүй, түр зогсоосон, бүрэн зогсоосон 298 аж ахуйн нэгж байгууллага байна. Үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллагын 82 хувийг Сүмбэр сум, 6.6 хувийг Баянтал сум, 20.4 хувийг Шивээговь суманд байна.

Хүснэгт 4. ААНБ-ын үйл ажиллагаа явуулж байгаа хэлбэрээр

	Бүгд	ҮА явуулж байгаа	ҮА эхлээгүй	ҮА түр зогсоосон	ҮА бүрэн зогсоосон	бусад
Говьсүмбэр	**586**	**288**	**70**	**105**	**122**	**1**
Сүмбэр	493	236	63	89	104	1
Баянтал	34	19	4	4	7	0
Шивээговь	59	33	3	12	11	0

Сумын хэмжээнд нийт 19 эдийн засгийн салбарын 288 ААНБ үйл ажиллагаа явуулж байна. Ажлын байрны голлох бүрдүүлэлтийг хангах салбарын төвлөрөл нь аймгийн төвийн сум болох Сүмбэр суманд голчлон төвлөрсөн байна.

3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

3.1. Төслийн зүгээс үзүүлэх гол сөрөг нөлөөллийн үнэлгээ

Төслийн зүгээс үзүүлэх гол сөрөг нөлөөллийг тодорхойлохдоо матрицын тоон үнэлгээний аргыг ашигласан бөгөөд энэ арга нь тухайн төслийн үйл ажиллагаа болон түүнийг хэрэгжүүлэх явцад байгаль орчинд учруулах сөрөг нөлөөллийг уялдуулан авч үзэж нөлөөллийг бүрэн тодорхойлох боломж өргөнтэй арга юм.

Матрицын тоон үнэлгээний арга

Энэ аргыг хэрэглэхдээ доорхи үйлдлүүдийг дэс дараагаар нь гүйцэтгэдэг. Үүнд:

- Хэрэв ямар нэгэн нөлөөлөл байна гэж үзвэл түүнд хамаарах дөрвөлжин, босоо зураасаар 2 хуваана.
- Хуваагдсан хэсгийн цагаан хэсэгт болзошгүй нөлөөллийн байдлыг 1-10 хүртэлх тоогоор үнэлнэ.
- Хуваагдсан хэсгийн саарал хэсэгт 1-10 хүртэлх оноогоор нөлөөллийн хэр зэрэг хүчтэйг үнэлж болно. Үүнд: 1 бол нөлөөллийн эрчим хамгийн бага, 10 бол хамгийн их утга юм. Ийнхүү нөлөөллийн үнэлгээ өгөхдөө мэргэжлийн экспертүүдийн дүгнэлтийг үндэс болгосон болно.

Нөлөөлөгч хүчин зүйлүүд / **Нөлөөлөлд өртөгч**	**Барилгын ажил эхлэхийн өмнөх буюу газар шорооны ажлын үе шат**						**Цэвэрлэх байгууламжийн ашиглалтын үе шат**												**Нийт дүн**	
	Тээврийн хэрэгсэл /тоос, хорт хий/		**Барилгын хог хаягдал**		**Дуу чимээ**		**Лагийн хаягдал**		**Механик цэвэрлэгээ**		**Биологийн цэвэрлэгээ**		**Хог хаягдал**							
													Хатуу		**Шингэн**		**Хий**			
Агаар	3	4	1	2	1	1	3	5	2	3	4	6	2	1	1	1	4	6	22	29
Ус	1	1	1	1	1	1	3	5	2	4	5	7	1	1	4	6	1	1	19	27
Ургамал	5	7	3	5	1	1	2	3	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	18	22
Хөрс	5	6	2	4	1	1	4	6	1	1	2	1	2	3	2	3	2	3	21	28
Амьтан	3	2	1	1	3	5	2	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	15	16
Газрын гадарга	2	2	2	3	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	12	13
Хүний эрүүл мэнд	1	2	2	2	2	4	2	3	3	5	3	4	2	3	2	1	2	2	19	25
Нийгэм эдийн засаг	1	1	2	2	1	3	2	3	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	13	14
Нийт дүн	**21**	**25**	**14**	**20**	**11**	**17**	**21**	**27**	**12**	**18**	**19**	**22**	**13**	**12**	**14**	**15**	**15**	**16**	**139**	**174**

Хэвтээ баганаудын нийлбэр дүнгээс үзвэл агаар, хөрс, ус, хүний эрүүл мэнд, ургамал зэрэг нь хамгийн их өртөгч болох тал харагдаж байна. Иймд хөрс, ус, агаар зэрэг нь нөлөөлөлд өртөх түвшний нэг дэх ангилалд, бусад нөлөөлөлд өртөгчид нь хоёр дахь ангилалд багтаж байна. Матрицын тоон үнэлгээний аргаар үнэлсэн дүнгээс авч үзэхэд үнэлгээний нийт 174 онооны лагийн хог хаягдал 27 буюу 33,5 %, тээврийн хэрэгсэл 25 буюу 25,5, биологийн цэвэрлэгээ 22 буюу 18 %, барилгын хог хаягдал 20 буюу 11,3 % байгаа бөгөөд лагийн хаягдал, тээврийн хэрэгсэл, биологийн цэвэрлэгээ зэрэг нь нөлөөллийн эрчмийн хувьд илүү нөлөөлөл үзүүлэхээр байна.

4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ

Говьсүмбэр аймгийн нутаг дэвсгэрт хэрэгжиж буй “Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төслийн Байгаль орчны менежментийн төлөвлөөгөөг Монгол улсын “Байгаль орчныг хамгаалах тухай”, “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хууль болон түүнтэй нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомж, Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29 өдрийн А/618 тоот тушаалаар шинэчлэн батлсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”-ын дагуу боловсруулсан болно.

Ерөнхий зүйл. Төсөл хэрэгжүүлэгч иргэн, хуулийн этгээдийн (цаашид төсөл хэрэгжүүлэгч гэх) байгаль орчныг хамгаалах талаар хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах, түүнийг хянан батлах, хэрэгжилтийг ханган тайлагнахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэхүү журмын зорилго оршино. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг төсөл хэрэгжүүлэгч боловсруулж, ерөнхий үнэлгээг хийсэн байгаль орчны асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага, эсхүл аймаг, нийслэлийн байгаль орчны асуудал хариуцсан газарт хүргүүлэн хянуулж, батлуулна. Ерөнхий үнэлгээ хийсэн байгууллагын хянаж, баталсан тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төслийн үйл ажиллагааг эхлүүлэх, үргэлжлүүлэхийг зөвшөөрсөн байгаль орчны үндсэн баримт бичиг болно.

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах, багасгах, төсөл хэрэгжиж буй нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалахтай холбогдсон арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд оршино. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь дараах үндсэн 2 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- ✓ Төслийн байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх, бууруулах, арилгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх арга замууд, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа болон шаардагдах хөрөнгө зардлыг тусгасан байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө (БОХТ)

- ✓ Төслийн үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчны төлөв байдал, хүний эрүүл мэндэд үзүүлж байгаа орчны болон ажлын байрны нөхцлийг хянах, шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлагнах, хэрэгжүүлэх арга хэлбэр, шаардагдах хөрөнгө зардал, хугацааг тусгасан орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр (ОХШХ)

Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд баримтлах эрх зүйн баримт бичиг болон шаардлагыг нь зайлшгүй хангаж мөрдөх стандартуудыг БОМТ-нд тодорхой тусгаж өгнө. Тухайн жилийн БОМТ боловсруулах, биелэлтийг тайлагнах журамд зааснаар байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь дараах агуулгатай байх бөгөөд хийх ажлын зардлыг тус бүрчлэн тооцож төлөвлөнө. Үүнд:

- ✓ Төслийн байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх, бууруулах, арилгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх арга замууд, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа болон шаардагдах хөрөнгө зардлыг тусгасан төлөвлөгөө
- ✓ Орчны тохижилт, нөхөн сэргээлтийн ажлын төлөвлөгөө
- ✓ Төслийн талбай орчмын түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

“Хот байгуулалт, барилга, орон сууцжуулалтын яам”-ны Говьсүмбэр аймгийн “Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төсөл

- ✓ Үйл ажиллагааны үеийн осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө
- ✓ Үйл ажиллагааны үеийн хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө
- ✓ Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр
- ✓ Тухайн жилийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага, зохион байгуулалтын төлөвлөлт
- ✓ БОМТ-г нөлөөллийн бүсийн олон нийт, оршин суугчдад тайлагнах, хэлэлцүүлэх арга хэмжээний төлөвлөлт зэргээс бүрдэнэ.

4.1. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Хүснэгт 5.

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал, мян.төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрхзүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах талаар									
1.	Бүх төрлийн тээврийн хэрэгсэлийн, машин механизмын хөдөлгүүрийн шаталтаас үүсэх NO_2, SO_2, CO зэрэг хий нь бичил орчны агаарын чанарт сөргөөр нөлөөлөх	Бүх төрлийн машин механизм, дизель станцад үзлэг оношилгоо засварыг тогтмол хийж, холбогдох стандартын шаардлагад нийцүүлэх	Бүх машин техник	ОХШХ-т тусгасаны дагуу **560.0 мян.төг**					MNS 5013:2003 Бензин хөдөлгүүртэй автомашин – утааны найрлага дах хорт бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5014:2003 Дизель хөдөлгүүртэй автомашин - Утааны тортогжилтын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
2.	Өвлийн улиралд халаалтын зориулалтаар ашиглах уурын зуухнаас гарах утаа орчны агаарт нөлөөлөх	Орчны бохирдлыг хянахын тулд орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн дагуу агаарын шинжилгээ хийлгэж байх	ЦБ-н орчинд						MNS 4585:2023 Агаарын чанар, техникийн ерөнхий шаардлага
Хөрсөн бүрхэвч болон ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах талаар									
3.	Ахуйн болон хатуу хог хаягдлаар хөрс бохирдох	Бүх төрлийн хатуу болон ахуйн хог хаягдлыг ангилан ялгах, хог хаягдал түр хадгалах цэгийн ойр орчин халдваргүйжүүлэлт	Хог хаягдлын цэг, түүний орчинд	-	100.0	4	450.0	Үйл ажиллагаа ны явцад	Хог хаягдлын тухай хууль /2017 он/, Хөрс цөлжилтөөс хамгаалах тухай хууль, MNS 5850:2019 “Хөрсний чанар, хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн

		тогтмол хийж байх							зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ”
4.	Болзошгүй аваар, ослын үед хаягдал бохир ус хөрс, хөрсний усанд бохирдол үүсгэх	Хөрсний хяналт шинжилгээний хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, хөрсний бохирдлыг хянаж байх	Хог хаягдлын цэг, түүний орчинд	ОХШХ-н зардалд тусгасаны дагуу **900.0 мян.төг**					Хөрс цөлжилтөөс хамгаалах тухай хууль, MNS 5850:2019 “Хөрсний чанар, хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ”
Гадаргын болон газрын доорхи усанд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах талаар									
5.	ЦБ-н талбайд байрлах гүний худгийн орчинд ариун цэврийн бүс тогтоогоогүйгээс бохирдох	Гүний худгийн эргэн тойронд ариун цэврийн хамгаалалтын бүс тогтоож, тэмдэг тэмдэглэгээг байрлуулах	Гүний худаг, түүний орчинд	-	400.0	-	400.0	-	БОНХАЖС, БХБСайдын 2015 оны А-230/127 тоот “Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам” Усны тухай хууль 3-бүлгийн 22-р зүйл ба бусад зүйл, бусад хууль, журам, стандарт
6.	Болзошгүй аваар, ослын үед хаягдал бохир ус гүний усанд бохирдол үүсгэх	Цэвэрлэх байгууламжруу орж ирж байгаа оролт болон гаралтын хэсгээс дээж авч лабораторид шинжлүүлж байх	ЦБ-н руу бохир усны оролт, гаралтын хэсгээс	ОХШХ-н зардалд тусгасаны дагуу **800.0 мян.төг**					MNS 4288:1995. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн байршил, цэвэрлэгээний технологи, түвшинд тавих шаардлага. MNS 4943:2015. Усны чанар. Хаягдал ус
Нийт					**500.0**	**-**	**850.0**	**-**	-

4.2. Орчны тохижилт ногоон байгууламжийн төлөвлөгөө

Хүснэгт 6.

Нөхөн сэргээлтийн зорилт	Нөхөн сэргээх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хүрээ	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт аргачлал
ЦБ-н орчны цэвэрлэгээг тогтмол хийж байх орчны зүлэгжүүлэлт хийх		ЦБ-н гадна талбай түүний орчинд	800.0	2026 он	MNS 5918:2023, “Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн ерөнхий шаардлага” MNS 6260:2011 Зүлэгжүүлэх талбай бэлтгэх, үр тарих арчлах
Нийт зардал		**-**	**800.0**	-	-

4.3. Биологийн олон янз байдлын дүйцүүлэн хамгаалах төлөвлөгөө

Биологийн олон янз байдлын дүйцүүлэн хамгаалах төлөвлөгөө нь газрын тос, уул уурхай, цацраг идэвхт ашигт малтмалын ашиглалтын үлдэгдэл нөлөөлөлд өртсөн нөхөн сэргэхгүй газарт биологийн олон янз байдлын тухайн газартай экологийн хувьд төстэй нөхцөлд, өөр газарт дүйцүүлэн хамгаалах ажлыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг гаргадаг ба уг төслийн хувьд дүйцүүлэн хамгаалах төлөвлөгөөг хийх шаардлагагүй болно.

4.4. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох төлөвлөгөө

Тухайн төслийн үйлчилгээ болон эрчимтэй сөрөг нөлөөллийн бүсэд зайлшгүй нүүлгэх шаардлагатай иргэд, оршин суугчид, айл өрх, байгууллага байхгүй болно.

4.5. Түүх соёлын өвийг хамгаалах төлөвлөгөө

Төсөл хэрэгжих бүс нутаг, түүний орчимд түүх, соёлын өв дурсгалууд илрээгүй болно.

4.6. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө

Төслийн үйл ажиллагааны явцад гарч болзошгүй осол, эрсдэл түүнээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, хэрэгжүүлэх ажлын хүрээ, давтамж, баримтлах стандарт зэргийг доорхи хүснэгтэд тусган оруулав.

Хүснэгт 7. Осол эрсдлийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Болзошгүй аюул, осол сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах стандарт, аргачлал
Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй					
Ажиллагсадын хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дэглэм зөрчигдсөнөөс хүний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй	Ажиллагсад эрүүл мэндийн үзлэгт орсон байх, анхан шатны тусламжийн эм, тариа, багаж хэрэгслийн бэлэн байдлыг хангасан байх	Ажлын байранд	200.0	Жилд 1 удаа	MNS 4968: 2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа. Эрүүл ахуй. Ерөнхий шаардлага
Мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөл үүсэх	Ажилчдыг хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, ажлын хувцас хэрэгслээр хангах	Ажиллагсад	500.0	Өвөл, зуны хувцасыг байгууллагын дотоод журмын дагуу олгоно	Хөдөлмөр аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 15 дугаар зүйл
	Хортой нөхцөлд ажилладаг ажилчдыг хор саармагжуулах нэмэлтээр хангана	Хортой нөхцөлд ажиллаж буй ажиллагсад		-	Хөдөлмөр аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 28.1.9 дүгээр зүйл
Химийн бодисын эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө					
Хадгалалтын аюулгүй ажиллагаа алдагдах	Лабораторийн зориулалттай бодисуудыг шаардлага хангасан агуулах, өрөө тасалгаанд хадгалах, агуулахын битүүмжлэлд хяналт тавих, химийн хорт болон аюултай бодистой ажиллах зааварчилгаа боловсруулж, байгууллагын даргаар батлуулж, ажилчдад танилцуулах	ЦБ-н лабораторид хэрэглэглэх химийн бодис	100.0	Үйл ажиллагааны явцад тогтмол	MNS 6458:2014 Химийн хорт болон аюултай бодисын бүтээгдэхүүний агуулах, Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах журам /Монгол Улсын Шадар сайд, БОАЖ-ын сайд, ЭМ-ийн сайдын 2017 оны 05 дугаар сарын 23-ны өдрийн 54/А/136/А/215 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралт

Химийн бодистой харьцаж буй ажилчид хордох, түлэгдэх	Химийн бодистой харьцан ажилладаг ажилчдад хамгаалах хэрэгсэл олгох /ажлын хувцас, амны хаалт, ханцуйвч, бээлий, нүдний шил/	Химийн бодистой харьцан ажилладаг ажилчид, 5-6 хүн	1000.0	2026 он	Хөдөлмөр аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 15 дугаар зүйл
Нийт			**1800.0**	-	-

4.7. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний арга хэмжээний зардал

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь хог хаягдлыг зориулалтын саванд хадгалах, ангилан ялгах, хог хаягдлын талаархи боловсрол олгох асуудлыг авч хэрэгжүүлэх, ажилчдын дунд сургалт зохион байгуулах, байгальд ээлтэй соёл хэвшүүлэх, хог хаягдлыг зүй зохистой хаях, ангилах, дахин ашиглах дадал зуршлыг төлөвшүүлэх зэргийг үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө тусгаж ажиллах шаардлагатай.

Хүснэгт 8. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний арга хэмжээний зардал

Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	**Арга хэмжээний цар хүрээ**	**Нэгж үнэ, мян.төг**	**Нийт зардал, мян.төг**	**Хэрэгжүүлэх хугацаа**	**Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг**
Ахуйн хог хаягдал					
Ахуйн гаралтай хог хаягдлыг ангилан ялгаж дахин ашиглах, зайлуулах арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох	Ажилчдын байр, барилгын ажлын талбай зэрэг бүх төрлийн байгууламжууд	100,0	250.0	2026 он	Хог хаягдлын тухай хууль болон холбогдох журам, заалтууд
Хог хаягдлын цэгт ариутгал, халдваргүйжүүлэлтийг тогтмол хийж байх	Хог хаягдлын цэгийн орчинд	64.0	64.0		
Ажилчдад хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, зүй зохистой хаях дадал зуршлыг хэвшүүлэх, сургалт зохион байгуулах	Ажилчдад	150.0			
Үйлдвэрийн хог хаягдал					
Сараалжийн хаягдлын ариутгал халдваргүйжүүлэлтийг тогтмол хийж, төвлөрсөн хогийн цэгт зайлуулах, бүртгэл хөтлөх	Үйлдвэрийн хог хаягдал	100.0		2026 он	Хог хаягдлын тухай хуулийн 10.2.3, 10.2.4, 10.2.5
Аюултай хог хаягдал					
Лабораторийн зориулалттай химийн бодисын сав баглаа боодлыг аюулгүй хадгалж, нийлүүлэгч байгууллагад	Аюултай хог хаягдал	100.0		2026 он	Хог хаягдлын тухай хуулийн 23-р зүйл

шилжүүлэх				
Зарим төрлийн полимер бодисын сав баглаа боодлыг дахин боловсруулах үйлдвэрт гэрээний дагуу шилжүүлэх, лабораториос гарах шинжилгээний холимог уусмалыг тусгай саванд цуглуулж, саармагжуулан, ариутгах татуургын сүлжээнд нийлүүлэх, бүртгэл хөтлөх	Аюултай хог хаягдал	100.0	2026	Хог хаягдлын тухай хуулийн 10.2.5 MNS 6458:2014 Химийн хорт болон аюултай бодисын бүтээгдэхүүний агуулах
Нийт зардал /мян.төг/		**450.0**	**764.0**	-	-

4.8. БОМТ-н хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жил бүр БОМТ -ний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг даргад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг жил тутамд хүргүүлнэ.

Удирдлага зохион байгуулалтын талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 9.

№	Хийгдэх ажлын нэр төрөл	Хийгдэх шаардлага	Хийх хугацаа	Ажлын хэмжээ	Шаардагдах хөрөнгө
1.	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө Ерөнхий үнэлгээ хийсэн төрийн захиргааны төв байгууллага /БОУАӨЯ/- д хүргүүлж батлуулах	БОАЖС-н 2019 оны 10 дугаар сарын 29 өдрийн А/618 тоот тушаалаар шинэчлэн баталсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”	Жил бүрийн 12 дугаар сард багтаан	Жил бүр БОМТ төлөвлөгөөг боловсруулж батлуулах	Гэрээгээр тохиролцож, мэргэжлийн байгууллагаар
2.	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайланг Ерөнхий үнэлгээ хийсэн төрийн захиргааны төв байгууллага /БОУАӨЯ/- д хүргүүлж батлуулах	БОАЖС-н 2019 оны 10 дугаар сарын 29 өдрийн А/618 тоот тушаалаар шинэчлэн баталсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”	Тухайн жилийн 11-р сарын 01-ны дотор	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг тайлагнаж, дүгнүүлэх	Гэрээгээр тохиролцож, мэргэжлийн байгууллагаар
3.	Хог хаягдлын талаар боловсрол олгох сургалтыг мэргэжлийн байгууллагаар зохион байгуулах	Хог хаягдлын чиглэлээр үйл ажиллагаа эрхэлдэг мэргэжлийн байгууллагаас сургалт авах	2026 он	Жил бүр	Дотоод зардлаар
4.	Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийг тогтоосон хугацаанд төлж байх	-	Үйл ажиллагааны явцад тогтоосон хугацаанд		Гэрээний дагуу

4.9. Тухайн жилийн БОМТ-ний хэрэгжилтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө

Хүснэгт 10.

№	БОМТ, БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан/ажилтан	Зохион байгуулах газар
	2026 он					
1.	Орон нутгийн иргэд	Мэдээллийн самбар байршуулах	Төслийн үйл ажиллагааны ажлын мэдээлэл, гүйцэтгэл	Жил бүрийн 2-р улиралд	Төслийн менежер	Төслийн талбай эсвэл талбайн ойролцоо хүн, машины хөдөлгөөн ихтэй замын улзвар хэсэгт г.м
2.	Сүмбэр сумын цэвэр ус, ариутгах татуургын хэрэглэгчид	Нээлттэй өдөрлөг хэлбэрээр зохион байгуулах	Хэрэглэгчдэд цэвэр усаа хэмнэх, ариг гамтай хэрэглэх талаар сурталчилгаа явуулах, нээлттэй өдөрлөг зохион байгуулах, мэдээлэл түгээх	Жил бүрийн 3-р улиралд	Удирдлага, Ерөнхий инженер, Ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалт хариуцсан инженерүүд	Орон нутгийн иргэний танхим

4.10. Байгаль орчны хяналт, шинжилгээний хөтөлбөр

Говьсүмбэр аймгийн “Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, шинээр барих” төслийн байгаль хамгаалах төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн явц, байгаль орчны доройтол, гэнэтийн бохирдлыг хянах, бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор байгаль орчны мониторингийн үйл ажиллагааг явуулна. Мониторинг нь байнгын ажиглалт шинжилгээгээр гарсан үзүүлэлтүүдийн хяналт тэдгээрийн үнэлгээ болон хэтийн төлөв байдлыг урьдчилан таамаглах зэрэг үйл ажиллагаа юм. Энэхүү үйл ажиллагааг хяналт, төлөвлөгөөтэй, цэгц явуулахын тулд “Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр” (ОХШХ)- ийг боловсруулан мөрдөнө.

Хүснэгт 11. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

Орчны хяналт шинжилгээ хийх хөтөлбөр							
Байгаль орчны бүрэлдэхүүн	**Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлт**	**Хэмжих нэгж**	**Хугацаа ба давтамж**	**Хяналт шинжилгээний ажлын хэмжээ**	**Нэгжийн өртөг мян.төг**	**2026 оны зардал, мян.төг**	**Баримтлах стандарт ба арга аргачлал**
Агаар	Агаар дахь хийн агууламж CO_2, SO_2, NO_2, O_3, CH_4, NH_3	мкг/м^3	*Жилд 4 удаа (3,6,9,12 саруудад)*	Төслийн талбайд (2 цэгт * 4 удаа)	70.0	560.0	Агаараас сорьц авах, агаар дахь хүхэрлэг хийн агууламжийг тодорхойлох, агаар дахь азотын давхар ислийн агууламжийг тодорхойлох Агаарын чанарын стандарт MNS: 4585-98, Агаар мандал, сорьц авахад тавих ерөнхий шаардлага MNS: 3384-82
Ус	*pH, Нийт хатуулаг ($CaCO_3$), Ca, Mg, Na, K,Fe,NH_4, SO_4, NO_2, NO_3, CO_3,HCO_3, Ni-ийн агууламж, амт, үнэр, өнгө, тунгалаг,тунадас*	мг/дм^3	Жилд 4 удаа (*3,6,9,12* саруудад)	*Гүний худаг*	47.0	188.0	MNS ISO 5665-5:2001 “Усны чанар.Ундны уснаас дээж авах стандарт. “Хүрээлэн буй орчин. Эрүүл мэндийг хамгаалах. Аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар аюулгүй байдлын үнэлгээ MNS 0900:2018”
Бохир ус	Усны орчин /Ph/ Жинлэгдэх бодис Перманганатын исэлдэх чадвар /ПИЧ/ Аммони /NH4/ Нитрит /NO2/ Нитрат /NO3/ Фосфор /P/	мг/л	Жилд 4 удаа (*3,6,9,12* саруудад)	*Бохир усны оролт, гаралтын хэсгээс*	100.0	800.0	MNS 4288:1995. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн байршил, цэвэрлэгээний технологи, түвшинд тавих шаардлага. MNS 4943:2015. Усны чанар. Хаягдал ус

Хөрс	Ялзмаг Урвалын орчин-pH Карбонат Хөдөлгөөнт фосфор, кали (P_2O_5, K_2O) Цахилгаан дамжуулах чанар	мг	*Жилд 4* удаа (*3,6,9,12* саруудад)	Төслийн талбайд (2 цэгт * 4 удаа)	45.0	720.0	Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5850-2019 Байгаль хамгаалал. Хөрс. Шинжилгээний дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлагууд MNS 3298:1990
	Механик бүрэлдэхүүн чулуу						
	Хүнд металлууд Pb,Co,Ni,Cr,Cd				45.0	180.0	
Нийт зардал					**307.0**	**2448.0**	

2026 онд Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд нийт зардал: 6662.0 төгрөг зарцуулахаар төлөвлөсөн.